

**PEDAGOGIK NIZOLAR VA ZIDDIYATLARNING FALSAFIY,
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TASNIFI**

DAVRONOVA ZOHIDAXON

18-maktab psixologi

MALIKOVA XURSHIDA YUSUFJONOVNA

20-maktab psixologi Farg'ona viloyati O'zbekiston tumani

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada pedagogik nizolarning asosiy sabablari va pedagogning pertseptiv (o'quvchi, talabalarni tushunish) xatolari. Pedagogning o'quvchi-talabalar bilan ish yoki shaxsiy ish yuzasidan bo'ladigan kelishmovchiliklari va ularni bartaraf etishning o'ziga xos xususiyatlari yoritib berilgan. Yosh pedagoglar faoliyatida odatda yo'l qo'yiladigan xatolar va ularni yengish yo'llari batafsil tushuntirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *pedagogik nizolar, pedagogning pertseptiv (o'quvchi, talabalarni tushunish) xatolari, shaxsiy ish.*

KIRISH

Inson o'z hayotida bolalik davridanoq boshqa insonlar bilan turli ijtimoiy munosabatlarga kirishadi. Ana shu munosabatlar esa har doim ham bir tekis, silliq va tinch davom etavermaydi. Hayotning bir tekis davom etishini turli nizo va ziddiyatlar buzib turadi. Konflikt har bir inson hayotiga aloqador bo'lgan o'ziga hos jarayon bo'lib, hech bir inson o'zini komil ishonch bilan konfliktli vaziyatlardan muhofaza qilinganman deb ayta olmaydi. Konfliktlar inson hayotining ajralmas qismi hisoblanadi, chunki har bir inson o'z hayoti davomida konfliktlar bilan to'qnash keladi. Konfliktlar tabiiy hodisa bo'lib, konflikt bilan to'g'ri munosabat o'rnatish inson tarbiyasi, uning shakllanishining zaruriy talablaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Xo'sh, aslida konflikt nima, uni yengib bo'ladimi, undan inson o'zini ehtiyot qilishi mumkinmi, konfliktsez yashashning tartib va qoidalari mavjudmi, ular

nimalardan iborat? Ushbu savollar hammani qiziqtirishi tabiiy. Pedagogik jarayondagi aloqalar tizimida o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi muomalamunosabatlar katta o'rin egallaydi. Muallim pedagogik jarayonda asosiy figura, yetakchi kishidir. O'qituvchi pedagogik ishda fidoyilik ko'rsatib, muallimlik burchini yuksak darajada bajarib, bolalarga bilim berib, ular qalbiga halollik, go'zallik, haqiqat, odobaxloq nurini singdira olsa sharafli vazifasini dog' tushirmay bajargan sanaladi, hurmat-e'tibor topadi. Shogirdlari tomonidan ulug'lanadi. Afsuski, hamma muallimlar haqida ham shunday deyish qiyin. O'zining dag'al muomalasi bilan bolaning ko'nglini o'qishdan sovitib, dilini o'rinsiz ranjitadiganlar ham uchrab turadi. Pedagogik amaliyot, badiiy adabiyotda bunga misol bo'ladigan dalillar ko'p. Bundaylar yoshlar tarbiyasiga, ularning axloqiga salbiy ta'sir etadilar. Tarbiyaviy ishlarga tuzatish qiyin bo'lgan darajada ziyon yetkazadilar. Natijada o'qituvchi bilan o'quvchi, talaba o'rtasida nizo tug'ila boshlaydi.

Barkamol, ijodkor shaxsni shakllantirishga, tarbiyalashga doir axloqiy normalar pedagogik etikada ifodalangan. Tarbiyalanuvchiga ijobiy ta'sir o'tkazish shartlaridan biri o'zaro ishonch, hamjihatlikda maqsad sari ustoz va shogird maqomida hamkorlikda intilishdir. Bu qonuniyat pedagogik amaliyotda ko'p marta sinovdan o'tgan va o'zini oqlagan. Muallimlar, talabalar bilan o'tkazilgan suhbat natijalari shundan dalolat beradiki, maktabda xushmuomala, o'quvchilarga ham ota-ona, do'st, rahbar bo'la olgan o'qituvchilargina muvvaafaqiyatlarga erishadilar. Aksincha qo'pol, o'zini bosolmagan, o'ylamay hukmlar chiqarishga moyil o'qituvchilar muammolar orasida qoladilar. Pedagogik jarayon, tarbiya jarayoni, odamlarning tabiati shu darajada murakkabki, muallim ba'zan istasa-istamasa qo'pollik qilishga «majbur» bo'ladi, o'quvchi muallimning o'rinli talablarini bajarmayotgan paytlarida u o'zini tuta olmay qoladi.

Muallim o'z talablarini, hatto qo'pollik holatini ham, bolaga yaxshilik qilayapman deb hisoblaydi, chunki bu ishni bolaga bilim berish, uni to'g'ri yo'lga solish, yaxshi odam qilib tarbiyalash uchun qilayotganligiga ishonadi. Afsuski, bu to'g'ri xulosa emas.

Sa'diy She'roziyning «Guliston» (Toshkent, 1968) asarining «Tarbiya ta'siri bayoni» bobidagi hikoyatlar, Alisher Navoiyning «Mahbub - ul - qulub» asaridagi «Mudarrislar to'g'risida», «Maktabdorlar to'g'risida»gi asarlarida bildirilgan mulohazalar bu fikrimizga hamohangdir. Ba'zi holatlar, masalan tarbiyasi qiyin bola

bilan muomala-munosabatlar jarayonida sodir bo‘ladi. Unutmaslik lozimki, bunday bola odatda, nosog‘lom muhitli oilada voyaga yetadi. Tajribali pedagoglar tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlash, muomala qilish murakkabligini, shu bilan birga ular mehrga zor, e‘tiborga muhtoj ekanligini, bundaylarga m‘sbatan bardoshli, sabr-toqatli, kechirimli bo‘lish zarurligini ham his etishlari lozim. Ma‘lumki, jismoniy jarohat olgan bolani o‘qituvchi jazolamaydi. Jismoniy tarbiya muallimi oyog‘i jarohatlangan boladan yugurish musobaqasida qatnashishni talab etmaydi. Bola ba‘zan qalbi, rubi jarohatlangan holda maktabga kelishi mumkin. Ta‘lim jarayonida buni barcha o‘qituvchilar birdek e‘tiborga olishadimi? Baxtga qarshi, yo‘q. Bola javob berishni ho‘xlamayapti, dars tayyorlashni istamagan-deb hisoblab, unga nisbatan qat‘iy talab qo‘yish hollari bor. Bu o‘rinda ezgulik qilaman deb, «yozuvlik» qilib qo‘yish hech gap emas.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Muallimning biror tasodifiy xatti-harakat natijasida o‘quvchilarda u haqda sodir bo‘lgan fikr ham ta‘lim-tarbiya jarayoniga salbiy ta‘sir etishi, muallimning ishini murakkablashtirishi mumkin. Odatda bunday ziddiyatlar uzoq davom etadi». (Malla Ochilov. Muallim qalb me‘mori. Toshkent, «O‘qituvchi». 2001 yil. 56-57 betlar). Natijada o‘qituvchi bilan o‘quvchi orasida nizolar chiqadi. O‘quvchi o‘qituvchidan norozi holda, undan uzoqlashib yuradi. Ayrim hollarda muallimni himoya qilaman deb, kattalar boladan kechirim so‘rashni talab etadilar, holbuki bu nizoga o‘qituvchining noto‘g‘ri xatti-harakati sabab bo‘lgan. Bunday vaqtda bolaning qadr-qimmatini hisobga olinmaydi. Ayrim hollarda bolaga mas‘uliyatli ishlarni topshiradilar, bola esa bunday paytlarda kattalar topshirig‘ini bajarmay qo‘yadi, o‘zining mustaqilligini cheklashlarini yoqtirmaydi, kattalarning talablariga ko‘pincha salbiy munosabatda bo‘ladi.

O‘g‘il yoki qizlarining ulg‘ayib qolganligini sezmagani, ularni hali ham «yosh bola» deb hisoblaydigan oilalarda o‘smir bilan kattalar o‘rtasida tez-tez nizolar, to‘qnashuvlar vujudga keladi. Kattalar bolaga qanday munosabatda bo‘lishlari kerak? Avvalo, bolaning xulqiga doimiy e‘tibor berish, uning xulqiga qat‘iy, uzluksiz rahbarlik qilish, shuningdek, bularning hammasini shunday amalga oshirish kerakki, bola maydanchuyda ishlarida ham kattalarning vasiyligini sezmasin. Ayniqsa, o‘smir yoshidagilar

ularning hayotdagi yangi mavqelari bilan hisoblashadigan, ularni «kichkina» deb hisoblamaydigan, talabchan, lekin adolatli o‘qituvchilarni hurmat qiladilar. Katta yoshli bolalar uchun qiziqishlarinhiq turli-tumanligi xarakterlidir. Bu qiziqishlar to‘g‘ri tarbiyalansa, o‘smirlar qobiliyatlari va mayllarining rivojlanishiga jiddiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. O‘qituvchining o‘quvchi-talabalar bilan ish yoki shaxsiy ish yuzasidan ayrim vaqtlarda kelishmovchiliklari bo‘lib turadi. O‘quvchi atrofdagilarning unga bergan bahosiga nisbatan tanqidiy qaraydi. Uning kayfiyatidagi ranjish va ikkilanishning sababi ham ana shunda. Tasodifiy muvaffaqiyat yoki kattalarning maqtab qo‘yishi bolaning o‘ziga ortiqcha baho berishiga, o‘ziga haddan tashqari ishonuvchanlikka, maqtanchoqlikka olib keladi. Hatto, vaqtincha tasodifiy muvaffaqiyatsizlik bolada o‘z kuchiga ishonmaslikni uyg‘otishi, ikkilanish, qo‘rqoqlik, jur’atsizlik va uyatchanlik hissini oshirib yuborishi mumkin. Shuning uchun o‘qituvchi va tarbiyachilarning bolalar bilan bo‘ladigan munosabati alohida nazokatni talab etadi. O‘smirlik yoshida zaif, mustaqil emas, kichkina deb nom chiqarishdan qo‘rqish xavfi kuchayadi. Muomaladagi dag‘allik, talabchanlik, hurmatsizlik, o‘quvchiga mensimay muomalada bo‘lish, «yaxshi tushu-naman» deb hisoblagan masalalari bo‘yicha o‘zlarining mustaqil fikrlarini aytish huquqini kamsitish, ularning yuqori natijalarga erishishidagi kuch va imkoniyatlariga shubhalanish, odatda norozilik yoki aniq ifodalangan boshqa bir salbiy reaksiyalar — hodisalarni hosil qiladi. Ayrim o‘qituvchilar hayotida muayyan xatolar uchrab turadi. O‘qituvchilar (yosh o‘qituvchilar nazarda tutilayapti) bir xil o‘quvchilarni (o‘zlashtirayotgan) doim maqtaydilar, boshqalarni (o‘zlashtirmayotgan) hamisha koyiydilar. Buning ustiga o‘zlashtirmayotganlarga odatda, o‘zlashtirgan sinfdosh-lariga nisbatan tez-tez va qattiq tanbeh beradilar. Hatto past o‘zlashtiradigan o‘quvchilarni javob berishga kamdan-kam taklif qiladilar.

XULOSA Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, yuqoridagilardan kelib chiqadigan xulosa shuki, o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasidagi muomalani tartibga soluvchi talablardan bin bolaning xulqini, bola bajargan ishni odilona, to‘g‘ri va adolatli baholashdir. Zero, Sohibqiron Amir Temur “kuch-adolotda” deb bejiz ta’kidlamaganlar. Bolalarda adolat tuyg‘usi maktabda shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. - T.: 2005.
3. Avliyakulov N. X., Musayeva N. N. Pedagogik texnologiya. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik.